

УДК 75.036(477):[364.682.4:355.01]

Рожошенко Марта Іванівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Київський столичний університет імені Бориса
Грінченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0009-0009-4539-1678,
e-mail: mirozhoshenko.fomd22@kubg.edu.ua

Rozhoshenko Marta Ivanivna,
Student of the first (bachelor's) level of higher education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0009-0009-4539-1678,
e-mail: mirozhoshenko.fomd22@kubg.edu.ua

МОТИВ ВТРАЧЕНОГО ДОМУ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ

THE MOTIF OF THE LOST HOME IN CONTEMPORARY UKRAINIAN PAINTING

Анотація. У статті досліджується, як сучасні українські художники показують втрату дому та травму війни в своїх творчих роботах. З початком повномасштабного вторгнення, простір який був безпечним в загальному розумінні, перетворився на місце найбільшої вразливості. Митці зосереджуються не тільки на прямій фіксації бойових дій, але і на зміненому та зруйнованому просторі.

На прикладі робіт трьох художників, Іллі Ярового, Олега Шупляка та Данила Шупляка проаналізовано

підходи цих митців до цієї теми. У триптиху І. Ярового «Відбитки війни. Дзеркало Ірпін» показано вторгнення війни в особистий простір через вцілілі деталі побуту, закопчені шпалери, уламок дзеркала. У серії О. Шупляка «Очі війни» – зруйновані багатоповерхівки, де живими свідками є очі, що дивляться на глядача, формуючи образ колективного болю. Акварелі Д. Мовчана показують сакралізацію травмованого простору.

Зроблено висновок, що сучасне українське мистецтво не просто фіксує руйнування стін, а створює пам'ять про духовну стійкість. Зруйнований дім став не лише уособленням спільної трагедії, а й сильним інструментом українського спротиву.

Ключові слова: сучасне українське мистецтво, живопис, війна, мотив втраченого дому, травма простору, зруйнований простір.

Abstract. The article explores how contemporary Ukrainian artists depict the loss of home and the trauma of war in their works. With the beginning of the full-scale invasion, a space that was generally understood as safe turned into a place of greatest vulnerability. Artists focus not only on the direct documentation of hostilities but also on the altered and destroyed space.

Using the works of three artists, Illia Yarovi, Oleh Shupliak, and Danylo Shupliak, their approaches to this theme are analyzed. I. Yarovi's triptych «Imprints of War. Irpin Mirror» shows how war invades personal space through surviving household details, smoke-stained wallpaper, and a mirror shard. In O. Shupliak's series «Eyes of War,» destroyed high-rise buildings act as living witnesses – eyes looking at the viewer, forming an image of collective pain. D. Movchan's watercolors show the sacralization of traumatized space.

It is concluded that contemporary Ukrainian art does not

simply document the destruction of walls but creates a memory of spiritual resilience. The destroyed home has become not only an embodiment of a shared tragedy but also a powerful tool of Ukrainian resistance.

Keywords: contemporary Ukrainian art, painting, war, motif of the lost home, trauma of space, destroyed space.

Вступ. Дім для кожного є базовим поняттям безпеки, особистого комфорту. Як зазначає французький філософ Гастон Башляр у своїй праці «Дім. Поетика простору»: «Дім – це наш куточок світу. Він є – як на цьому часто наголошують – нашим першим світом. Космосом, у повному розумінні цього слова» [3]. Але повномасштабна війна повністю зруйнувала це відчуття – безпечних стін більше не існує, і люди масово втратили свій фізичний та психологічний захист.

Опинившись у такій реальності, українські митці у своїй творчості почали гостро реагувати на тему втрати дому. Дуже важливо, що сьогодні вони мають можливість вільно висловлювати свої думки. На відміну від часів Другої світової війни, коли жорстка цензура забороняла відкрито фіксувати біль і вимагала лише героїчних сюжетів, зараз художники можуть бути чесними. Їхні роботи – це вже не просто мистецтво, це почуття всієї нації, які знаходять відгук як у цивільних, так і у військових.

Художники перетворили свої полотна на своєрідні слова, якими висловлюють спільні емоції, страхи та просто те жахливе, що люди бачать щодня. Митці з числа військових часто фіксують реальні руйнування та біль, який бачать на власні очі. Інші ж художники намагаються переосмислити ці події, знайти в них щось позитивне і подарувати надію. У будь-якому разі ці роботи є надзвичайно важливими, адже вони допомагають суспільству вивільнити емоції,

пережити втрату безпеки і зберегти пам'ять.

Постановка проблеми. Головна проблема полягає в тому, як художникам показати у своїх творчих роботах травму втрати дому, щоб це не виглядало як документалістика.

Як наголошують дослідники, під час війни мистецтво свідомо відходить від фотографічності та класичного реалізму, стаючи символічним та плакатним [4, с. 129].

Мистецтво має реагувати та фіксувати реальність зруйнованих міст. Дуже уже влучно сказав художник Олег Шупляк: «Знаю, з відгуків друзів та знайомих, які приїжджали з фронту у відпустку, – «там» вони щодня спостерігають зло, що несе з собою «руській мір». Тож удома хотіли би побачити щось інше – умовно кажучи, ті цінності, за які воюють та гинуть наші люди.» [6]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зображення російсько-української війни в образотворчому мистецтві вже є об'єктом наукових досліджень. А. Барановська дослідила мотив війни у реалістичному живописі, наголошуючи на важливості алегоричних та метафоричних образів [2].

С. Стоян у своїй праці розглядає творчість як засіб візуалізації табуованих раніше страхів та болю [8]. Особливості зміни кольорів, а саме збільшення ахроматичної гами, аналізують, Т. Прокопович та Т. Галькун [7]. О. Карпенко у своїй роботі відзначає звернення митців до неопримітивізму та іконописних традицій [4].

З. Алфьорова та А. Алфьоров досліджують міжнародний резонанс травматичних образів досвіду вимушених переселенців у сучасному виставковому просторі [1].

Тема руйнування та мотив втраченого дому потребує більш детального дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз того, як сучасні українські художники за допомогою засобів живопису зображають мотив втраченого дому.

Виклад результатів дослідження. У сучасному мистецтві найсильніший емоційний вплив часто досягають не через зображення самого моменту руйнування, а через фіксацію абсурдних наслідків у повсякденному, мирному просторі. Прикладом такого підходу є картина Іллі Ярового «Відбитки війни. Дзеркало Ірпінь» [2, с. 35]. Художник використовує гіперреалістичну деталізацію, щоб підкреслити сюрреалістичний жах зруйнованого побуту.

На одній з частин триптиху відтворено фрагмент зруйнованого будинку в Ірпені, де на обгорілій стіні з уцілілими квітковими шпалерами залишився один шматок розбитого дзеркала. Художник забрав з місця руйнувань та вставив в свою картину цей уламок, для того аби глядач міг відчути ті самі емоції. Сажа утворила силует чорного павука, який ніби наповзає на життєрадісний малюнок шпалер, символізуючи війну, що поглинає мирне життя.

У своєму дописі в інстаграм Яровий згадує: «Робота була важка і складна, у мене в майстерні було розбито величезне вікно в даху уламком снаряда і було в останні дні дуже холодно наступала зима, а поліетиленова плівка не дуже гарний ізолятор, та ще й зі світлом почалися великі проблеми через атаки на енергетичну систему України. Відчуття було, що я солдат на полі бою». [9]

Розглядаючи композицію триптиха (рис.1.), можна помітити й інші важливі деталі. На бокових полотнах зображено, зруйновані багатоповерхівки. Трагічності роботі додають чорні птахи, які за силуетом схожі на голубів, проте через свій глибокий чорно-синій колір сприймаються як ворони. Дисонанс між силуетом мирного птаха та його моторошним забарвленням підсилює

Рис. 1. І. Яровий. Відбитки війни. Дзеркало Ірпінь полотно олія 120х300см

Олег Шупляк всесвітньо відомий український художник, який прославився своєю унікальною авторською технікою оптичних ілюзій «Двовзори» [4, с. 129].

Його роботи є складними та багаторівневими. Глядач може довго розглядати твір, помічаючи дрібні деталі побуту, архітектури чи пейзажу, поки ці розрізнені елементи не складуться в єдиний образ і найчастіше це є людське обличчя. Він створив портрети багатьох відомих постатей.

Серія картин «Очі війни» (рис. 2) чудово показує травму втраченого дому. Шупляк взяв за основу страшну реальність сьогодення – пошкодженні багатоповерхівки, розбитий бетон та вибиті вікна. Це все загалом стає людськими очима. Важливими є деталі, які додає художник, вони посилюють відчуття більшого смутку. Наприклад, в одній з робіт образ маленької дівчинки, яка стоїть в центрі зіниці і виглядає як відблиск, є дуже сильним акцентом.

Архітектура, ніби оживає та стає свідком трагедії. Це є не просто замальовуванням руйнувань, а створенням образу колективного болю українців різних поколінь від

дітей до літніх людей. Також деякі роботи нагадують лики святих з давніх ікон. Погляд мучеників які передають всерозуміючий сум, як образи з храмових фресок.

Рис. 2. О. Шупляк. З серії «Очі війни»

Фото: <https://shupliak.art/uk/gallery/2023/the-series-eyes-of-war-2022-2023>

Художник розуміє, що мистецтво під час війни має бути дієвим. Роботи були передані на благодійний аукціон, гроші були передані на потреби війська [6].

Данило Мовчан понад 20 років працював як реставратор та іконописець. Проте, як зазначає сам митець повномасштабна війна повністю перевернула його реальність, і він більше не міг писати ікони, оскільки не знаходив в собі необхідного миру та спокою. [5]

Як зазначає О. Карпенко, для багатьох сучасних художників воєнного часу стає характерним звернення до витоків – традицій народного мистецтва та іконопису, що дозволяє створювати епічні, сакралізовані образи [4, с. 130].

Деякі художники почали працювати в акварельній техніці, яка дозволяє швидко виплеснути на папір

відчуття навколишнього жаху. Властивості акварелі стали інструментом для передачі болю, завдяки неконтрольованому змішуванню та вільному перетіканню кольорів. Т. Прокопович та Т. Галькун підкреслюють, що в сучасному воєнному мистецтві часто переважає швидкий, експресивний живопис із мінімальною кількістю кольорів, де чорний підсилює драматичність, а червоний виступає акцентом болю [7].

Найкраще тема понівеченого, але нескореного простору показана в першій військовій акварелі Данила Мовчана під назвою «До перемоги». Важливими є слова художника: «незважаючи на кров, у якій нас намагається втопити Росія, дім стоїть. І буде стояти». [5]

Мовчан не промальовує чітких деталей, тому будівлі в його роботах виглядають геометрично та примітивно. Ракетні атаки він зображує, як чорні черепи, що летять з неба влучаючи в будинки та уособлюючи саму смерть. Від цих ударів розтікається червона акварель, ніби кров, як рана будинку. Проте зчитується головний зміст роботи, який полягає в незламності.

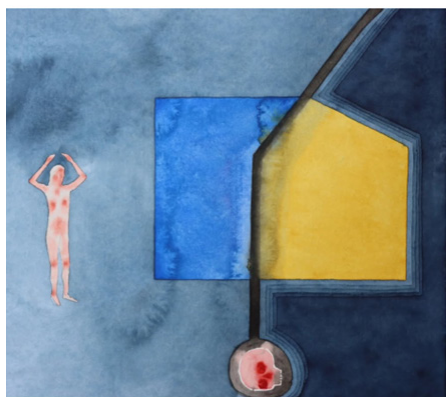

Рис. 3. Данило Мовчан, «Росіяни руйнують життя»,

Рис. 4. Данило Мовчан «Молитва» 2022

У роботі «Росіяни руйнують життя» (рис. 3) Мовчан зображує дім який фізично розділило навпіл, чорно-сірою вертикальною тріщиною, в основі якої є череп. Поруч стоїть постать людини у стані жаху. Ця робота показує відчуття розколу життя на «до» і «після».

У роботі «Молитва» (рис. 4) дім не є безпечним місцем, людина ховається під будинком молячись, поки будинок атакують, що є близьким та знайомим кожному українцю.

Висновки. Проведений аналіз творчості Іллі Ярового, Олега Шупляка та Данила Мовчана дозволяє зробити висновок, що сучасний український живопис глибоко фіксує травму втраченого безпечного простору. Відходячи від класичного реалізму в бік символізму, плакатності та неопримітивізму [7], художники уникають документалістики, пропонуючи натомість сильні візуальні метафори. Дім у їхніх творах постає як зруйнований особистий всесвіт. І. Яровий позиціонується як свідок загальнонаціональної трагедії, а в роботах О. Шупляка та Д. Мовчана, завдяки акварелі, дім зображено як живе тіло – його будинки кровоточать. Не дивлячись на невелику кількість деталей роботи цих митців є близькими та зрозумілими кожному, стаючи емоційною підтримкою для суспільства і доказом духовної незламності українського народу.

Список використаних джерел:

1. Алфьорова З. І., Алфьоров А. М. Візуальний образ України під час російсько-української війни: сучасний виставковий простір. *Modernization of today's science: experience and trends*. 2022. С. 95–97.
2. Барановська А. Мотив війни у реалістичному живописі сучасних українських художників. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*

: наук. журнал. Київ, 2022. № 1. С. 33–39. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-5>

3. Башляр Г. Дім. Поетика простору / пер. з фр. О. Кузьменко. Українські проблеми. 1994. № 4-5. С. 92–96.

4. Карпенко О. В. Аналіз основних тенденцій сучасного українського живопису воєнного часу та мистецькі паралелі. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2022. № 2. С. 127–134.

5. Моторошні акварелі війни. Інтерв'ю з Данилом Мовчаном. Нова Польща. 2022. URL: <https://novapolshcha.pl/article/motoroshni-akvareli-viini/>

6. Олег Шупляк: “Перші півроку присвятив темі війни. Дуже боявся, що світ знову “закриє очі”. Ukrainian People. 2024. URL: <https://ukrainianpeople.us>

7. Прокопович Т. А., Галькун Т. Д. Живопис в умовах воєнного часу. Як змінилося мистецтво під час війни – колористика, тенденції, сюжет. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2022. С. 99–102.

URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/20689>

8. Стоян С. Мистецтво та війна: специфіка художніх трансформацій. Філософська думка. 2022. № 3. С. 119–124.

URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/623/586>

9. Яровий І. Допис про створення триптиху «Дзеркало Ірпінь». Instagram. 2022. URL: https://www.instagram.com/p/CmhHou9tj_G/

References:

1. Alforova, Z. I., & Alforov, A. M. (2022). Vizualnyi obraz Ukrainy pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny: suchasnyi vystavkovyi prostir [Visual image of Ukraine during the Russian-Ukrainian war: modern exhibition space].

Modernization of today's science: experience and trends, 95-97 [in Ukrainian].

2. Baranovska, A. (2022). Motyv viiny u realistychnomu zhyvopysi suchasnykh ukrainskykh khudozhnykiv [The motif of war in realistic painting of modern Ukrainian artists]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 1, 33-39. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-5> [in Ukrainian].

3. Bashliar, H. (1994). Dim. Poetyka prostoru [House. The poetics of space]. *Ukrainski problemy*, 4-5, 92-96 [in Ukrainian].

4. Karpenko, O. V. (2022). Analiz osnovnykh tendentsii suchasnoho ukrainskoho zhyvopysu voiennoho chasu ta mystetski paraleli [Analysis of the main trends of modern Ukrainian wartime painting and artistic parallels]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 2, 127-134 [in Ukrainian].

5. Motoroshni akvareli viiny. Interviu z Danylom Movchanom [Creepy watercolors of war. Interview with Danylo Movchan]. (2022). *Nova Polshcha*. Retrieved from <https://novapolshcha.pl/article/motoroshni-akvareli-viini/> [in Ukrainian].

6. Oleh Shupliak: "Pershi piv roku prysviatyv temi viiny. Duzhe boiavsia, shcho svit zhnovu 'zakryie ochi'" [Oleh Shupliak: «Devoted the first half of the year to the topic of war. I was very afraid that the world would 'close its eyes' again»]. (2024). *Ukrainian People*. Retrieved from <https://ukrainianpeople.us> [in Ukrainian].

7. Prokopovych, T. A., & Halkun, T. D. (2022). Zhyvopys v umovakh voiennoho chasu. Yak zminylosia mystetstvo pid chas viiny – kolorystyka, tendentsii, siuzhet [Painting in wartime. How art has changed during the war - colors, trends, plot]. *Lutsk: VNU imeni Lesi Ukrainky*, 99-102. Retrieved

from <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/20689> [in Ukrainian].

8. Stoian, S. (2022). Mystetstvo ta viina: spetsyfika khudozhnikh transformatsii [Art and war: the specifics of artistic transformations]. *Filosofska dumka*, 3, 119-124. Retrieved from <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/623/586> [in Ukrainian].

9. Yarovy, I. (2022). Dopys pro stvorennia tryptykhu «Dzerkalo Irpin» [Post about the creation of the triptych «Mirror of Irpin»]. Instagram. Retrieved from https://www.instagram.com/p/CmhHou9tj_G/ [in Ukrainian].